

GRAŻYNA DURKA

AKADEMIA POMORSKA W SŁUPSKU

Rodzina a czas wolny

The family and leisure time

Abstract: Family is the most important educational environment. It is in the family that a child discovers the world of values. The opinions and attitude are shaped, traditions are recognized. A properly functioning family fulfils the basic needs for safety, love, security, and trust. Family shapes one's interests as well as securing and organising leisure time for children. The research conducted was to find an answer to the question: How does a family organize the leisure time of its children? The acquired data confirms the hypothesis that family organises the leisure time of its children and allows for the development of interests that foster the development of personality and introduce one to the world of values. Furthermore, a proper organisation of leisure time prevents the demoralisation of children and youth.

Keywords: family, leisure time, role of leisure time, classification of leisure time.

Wstęp

Rodzina to najważniejsze środowisko wychowawcze, wywierające niezwykle istotny i znaczący wpływ na całokształt zachowania się człowieka, zarówno wewnątrz samej rodziny, jak i na zewnątrz, na ustosunkowanie się do innych osób, do świata wartości, systemu norm oraz wzorców postępowania. Wpływ, jaki rodzina wywiera na człowieka jest pierwszym w całym jego życiu i nacechowany jest wyjątkową trwałością. Prawidłowo ukształtowana rodzina jest punktem odniesienia, według którego dziecko świadomie identyfikuje się jako jej członek, przyjmując charakterystyczne dla niej poglądy, postawy, obyczaje, wartości. To właśnie w swojej rodzinie dziecko obserwuje wzajemne kontakty

rodziców, obserwuje także, jaki stosunek mają rodzice do osób starszych, chorych czy niepełnosprawnych.

O stylu wychowania dziecka w rodzinie w przeważającej części stanowią postawy rodziców i w znacznej mierze wpływają one na kształtowanie się więzi międzyludzkich. Atmosfera życia rodzinnego ma silny wpływ na dzieci i młodzież, a tym samym tworzy ich poczucie pewności i zaufania. Z kolei zaufanie wpływa bardzo pozytywnie na rozwój psychiczny, a tym samym dziecko czuje się moralnie zobowiązane do dobrego postępowania.

Rozważania terminologiczne

„Rodzinę potocznie definiuje się jako parę małżeńską posiadającą dzieci. Jednocześnie określenie, czym jest rodzina, nastrocza wiele trudności, zarówno psychologom, socjologom, jak i pedagogom. Trudności te wynikają stąd, iż odpowiednia definicja powinna zawierać wszystkie formy życia rodzinnego, charakterystyczne dla społeczeństw różnych kultur, okresów historycznych i ustrojów. Definicja powinna też obejmować wszystkie typy rodzin: powstałe w wyniku wymiany pierwotnych partnerów na nowych, małżeństwa z dziećmi adoptowanymi czy tzw. rodziny zastępcze, rodziny grupowe, zrekonstruowane etc”¹. Rodzina powinna być określana pod względem jej wewnętrznej struktury oraz panujących stosunków – w tym także międzypokoleniowych. Struktura rodziny bowiem w wyniku wzajemnych interakcji między jej członkami ulega systematycznym zmianom. Dość istotne jest także określenie rodziny poprzez zespół norm i wartości, charakterystycznych dla danej rodziny. Wartości takie są pewnego rodzaju drogowskazem, obowiązującym bez względu na pozycję i tworzą się pokoleniowo dzięki przeżytym doświadczeniom. Bywa jednak, że normy takie wynoszone są z innych grup społecznych, bądź też narzucane przez osoby niezależne.

Ponieważ definiowanie rodziny jest na etapie nieustannego tworzenia, warto przyjrzeć się kilku pojęciom i tak według A. Kamińskiego, „rodzina jest podstawową wspólnotą życia, głównie emocjonalną, gdzie w czasie wszystkich lat życia następuje wzajemne wyrównanie poglądów i ocen, gdzie ludzie kontaktują się całą osobowością, a dom – to podpora

¹ S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń 2000, s. 11.

emocjonalna, ostoją bezpieczeństwa psychicznego”². Podobnie określa J. Szczepański rolę rodziny, twierdząc, że „zapewnia człowiekowi zaspokojenie potrzeb emocjonalnych, potrzeb zwierzania się z przeżyć konfliktowych, jest miejscem gdzie można się wyżyć doznawanych upokorzeń, daje poczucie bezpieczeństwa, możliwość utrzymania równowagi, a co najważniejsze – utrzymanie integracji osobowości”³. Natomiast według W. Okonia rodzina to mała grupa społeczna, składająca się z rodziców, ich dzieci i krewnych; rodziców łączy więź małżeńska, rodziców z dziećmi – więź rodzicielska, stanowiąca podstawę wychowania rodzinnego, jak również więź formalna określająca obowiązki rodziców i dzieci względem siebie⁴.

Instytucja rodziny bowiem, mimo różnego rodzaju kryzysów, przetrwała okresy historycznych zakrętów, przełomów politycznych, transformacji ustrojowej i jest nadal jedną z najważniejszych instytucji wychowawczych, społecznych i edukacyjnych⁵. Dziś rodziną w kontekście nauki interesuje się szereg socjologów, psychologów, pedagogów, a także historyków i antropologów oraz ekonomistów.

„Każda rodzina tworzy zazwyczaj własną mikrostrukturę, przy czym nie tylko przekazuje ona wartości kulturowe z pokolenia na pokolenie, nie tylko „filtruje” wartości prezentowane przez środki masowego przekazu czy przez środowiska pozarodzinne, ale tworzy też nowe systemy wartości małżeństwa i rodziny, a także realizuje własny styl stosunków i współżycia wewnętrznego”⁶.

„Rodzina jest grupą społeczną, czyli zbiorem ludzi, którzy dążąc do wspólnych celów stanowią pewnego rodzaju odrębną całość. Ta odrębna całość zachowuje swą identyczność mimo zmiany osobowego składu. (...) Wzajemne kontakty członków grupy rodzinnej w zasadzie stwarzają szereg trwałych ujednoczeń w zachowaniu. Otóż im bardziej te ujednoczenia przybierają charakter uznanego w grupie rodzinnej porządku i usystematyzowania, tym bardziej są od siebie wzajemnie zależne, tj. im bardziej wzajemne zachowania członków rodziny są uwarunkowane wzajemnymi oczekiwaniami – tym zasadniej możemy członkom grupy rodzinnej

² A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa 1972, s. 82.

³ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1972, s. 306.

⁴ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 75.

⁵ L. Turowski, *Wychowawcze i kulturotwórcze funkcje rodziny*, Warszawa 2004, s. 5.

⁶ S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke, dz. cyt., s. 46.

przypisywać pełnienie ról społecznych, ról rodzinnych, a grupa rodzinna tym bardziej staje się spójnym układem autonomicznych jednostek, czyli społecznym systemem”⁷.

Jeśli się przyjmie, że zarówno rozwój, jak i wychowanie człowieka dokonuje się m.in. poprzez oddziaływanie warunków środowiska, to rodzina jest jednym z najważniejszych kręgów środowiskowych każdej jednostki. Jest to najbliższy człowiekowi krąg środowiskowy, a zarazem najwcześniej mu dostępny i oddziałujący na niego.

Zmiany społeczno-polityczne dokonujące się w Polsce w ostatnich dwudziestu latach miały również swoje odbicie w rodzinie. „Obecnie wzrasta ilość czasu wolnego, gdyż bezrobocie dotknęło wiele rodzin stanowiących dziś nową kategorię, w której nowe układy rodzinne i zmienione warunki życiowe tworzą odmienne sytuacje wychowawcze. W rodzinach bezrobotnych ograniczane jest zaspakajanie wszystkich potrzeb także w zakresie kultury wykorzystania czasu wolnego. Wiele więc czynników psychospołecznych wpływa na to, że czas wolny nabiera obecnie szczególnego znaczenia, nie tylko w życiu rodziny, ale całego społeczeństwa”⁸.

Zagospodarowanie czasu wolnego stało się współcześnie poważnym problemem społecznym. Jego definiowanie jest niezwykle skomplikowane – napisał A. Kamiński⁹.

Pojęcie czasu wolnego pojawiło się i rozpowszechniło się z chwilą uznania go przez Międzynarodową Konferencję UNESCO w czerwcu 1957 r.

Przyjęto definicję J. Dumazediera, który nazwał czas wolny wczasami, czyli „(...) zespołem zajęć, którym jednostka może się oddawać z pełną swobodą bądź dla wypoczynku, bądź dla rozrywki, bądź dla rozszerzenia posiadanych już wiadomości czy bezinteresownej i dobrowolnej działalności społecznej – po uwolnieniu się od obowiązków zawodowych, rodzinnych i społecznych”¹⁰.

Natomiast rosyjski badacz Prudienski stwierdza, że „czas wolny to część czasu poza pracą, która zużytkowana jest na naukę i podnoszenie kwalifikacji, na pracę społeczną, wypoczynek itd.; jest to czas, który ludzie

⁷ Cz. Czapów, *Rodzina, wychowanie*, Warszawa 1968, s. 6.

⁸ A. Rusiecka, *Rola rodziny w kształtowaniu wartości kulturalnych dziecka*, Słupsk 2003, s. 136.

⁹ Tamże, s. 132.

¹⁰ S. Czajka, *Z problemów czasu wolnego*, Warszawa 1974, s. 39.

wykorzystują poza granicami dnia pracy dla swego wszechstronnego rozwoju”¹¹. Według tego autora jednostka z własnej woli oddaje się zajęciom w celu rozwijania własnych zainteresowań, kształcenie własnej osobowości. Tak sformułowane pojęcie powstało dzięki badaniom dokonywanym w krajach zachodnich. Czas wolny rozumiany w ten sposób dotyczy osób dorosłych i różni się od definicji zaproponowanych u nas. Przede wszystkim nie uwzględnia samodzielności dzieci, która jest istotna w kształtowaniu własnej osobowości i umiejętności odnalezienia się w społeczeństwie. „Zainteresowanie polskiej socjologii i pedagogiki problematyką czasu wolnego sięga okresu po pierwszej wojnie światowej. Zrodziło się ono na gruncie prądów docierających do Polski z wyżej rozwiniętych przemysłowo krajów zachodnich, a zwłaszcza z Francji, USA i Anglii”¹².

W Polsce termin wprowadzono w 1925 roku¹³. Na początku mianem „czasu wolnego” nazwano wczasy, rekreację. Później nastąpiło rozszerzenie pojęcia i zaczęto nim obejmować szerszą problematykę, zastanawiając się nad wpływem czasu wolnego na społeczeństwo.

W słowniku pedagogicznym W. Okonia czas wolny to ten, który pozostaje „do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych, pracy zawodowej, nauki obowiązkowej w domu, w szkole oraz niezbędnych zadań domowych”. Czas wolny racjonalnie przeznacza się na: 1) odpoczynek, tj. regenerację sił fizycznych i psychicznych, 2) rozrywkę, która sprawia przyjemność, 3) działalność społeczną o charakterze dobrowolnym i bezinteresownym, 4) rozwój zainteresowań i uzdolnień jednostki przez zdobywanie wiedzy i amatorską działalność artystyczną, techniczną, naukową czy sportową”¹⁴. Badacz w swojej definicji uznał za czas wolny nie tylko zajęcia pozalekcyjne doskonalące nasze umiejętności, ale także pozostałe obowiązki, które wykonujemy w domu i poza nim.

Według T. Wujka czas wolny dzieci i młodzieży jest kategorią odmienną niż czas wolny człowieka dorosłego. Bowiem sposoby zużycia czasu wolnego przez dzieci i młodzież nie są dowolne, podlegają one kontroli otoczenia dorosłych, interwencji wychowawczej rodziców i szkoły¹⁵.

¹¹ J. Ciosek, *Czas wolny ucznia w środowisku miejskim*, Katowice 1984, s. 12.

¹² S. Czajka, dz. cyt., s. 49.

¹³ Tamże.

¹⁴ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981, s. 45.

¹⁵ A. Rusiecka, dz. cyt., s. 133.

Z kolei I. Roszczak „definiuje czas wolny ucznia jako ten, który pozostaje mu do własnej dyspozycji po załatwieniu wszystkich czynności związanych z nauką i uczęszczaniem do szkoły oraz po wypełnieniu obowiązków domowych”¹⁶.

Pojęcie czasu wolnego było również poruszone w Konwencji Praw Dziecka. Edukacja powinna być nastawiona na rozwijanie jego osobowości, talentów oraz innych zainteresowań. Natomiast państwo jest zobowiązane do uznania prawa dziecka do wypoczynku, uczestnictwa w zabawach, zajęciach rekreacyjnych dostosowanych do wieku i potrzeb dziecka.

Ponadto jeszcze jednym zadaniem państwa jest stwarzanie dziecku możliwości rozwoju, odpowiednich warunków.

Wszystkie definicje czasu wolnego kładą nacisk na dobrowolność podejmowania działań. Każda wykonywana rzecz powinna sprawiać przyjemność i dostarczać dużo radości. Jest nastawiony na wywołanie zmian w osobowości dziecka i jej kształtowaniu, ale przede wszystkim jest potrzebny do regeneracji sił.

R. Wroczyński dokonał następującej klasyfikacji sposobów spędzania czasu wolnego przez dzieci i młodzież:

- zabawy i gry ruchowe – sport,
- turystyka,
- uczestnictwo w imprezach artystycznych oraz amatorstwo artystyczne,
- środki masowego przekazu (czytelnictwo, film, radio, telewizja),
- inne formy aktywności intelektualnej, np. samokształcenie,
- zajęcia techniczne,
- aktywność społeczna i towarzyska (m.in. w grupach rówieśniczych),
- inne formy aktywności (kolekcjonerstwo, różnego rodzaju indywidualne zamiłowania)¹⁷.

M. Ćwiakowski wymienia trzy funkcje czasu wolnego, a mianowicie ekonomiczną, wychowawczą i higieniczną.

Funkcja ekonomiczna polega na tym, że wolny czas służy przede wszystkim regeneracji sił, które zostały utracone w czasie pracy, nauki czy innego wysiłku. Również kształtujemy i rozwijamy osobowość. W czasie wolnym następuje odbudowa zdolności produkcyjnych, jej wzrost. Przede

¹⁶ K. Denek, *Pedagogiczne aspekty czasu wolnego*, „Lider” 2006, nr 12, s. 9.

¹⁷ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1979, s. 228.

wszystkim mamy tu na myśli podnoszenie własnych kwalifikacji, dokształcanie i doskonalenie. Reasumując ta funkcja spełnia następujące zadania:

- „podnoszenie kwalifikacji zawodowych i ogólnego poziomu kulturalnego;
- wypoczynku równoznacznego z odnową ich zdolności produkcyjnej;
- działalności racjonalizatorskiej i wynalazczej;
- rozwijaniu siły produkcyjnej społeczeństwa”¹⁸.

Z kolei funkcja wychowawcza wyraża się „(.) tym, iż w różnorodnych procesach społecznych zachodzących całkowicie lub częściowo w wolnym czasie kształtuje się i rozwija osobowość człowieka”¹⁹. Na wszechstronny rozwój jednostki składają się następujące elementy: rozwój umysłowy, estetyczny, społeczno-moralny oraz fizyczny. Harmonijny rozwój wszystkich elementów prowadzi do wszechstronnego rozwoju. Ponadto należy pamiętać o ich wzajemnych powiązaniach i zależnościach. Każda osobowość kształtuje się w drodze wychowania, samokształcenia i samorzutnego rozwoju społecznego.

Na funkcję wychowawczą składa się również proces samorzutnego rozwoju społecznego. Czasami ludzie nawet nie zdają sobie sprawy, kiedy się uczą i zdobywają wiedzę. Na przykład, gdy oglądamy film czy czytamy powieść z myślą o wypoczynku, nie zdajemy sobie sprawy, że przyswajamy nowe informacje. Również między tymi trzema pojęciami musi zachodzić korelacja.

Ostatnim elementem omawianym przez M. Ćwiakowskiego jest higieniczna funkcja wolnego czasu. „Polega ona na przeznaczeniu czasu na odpoczynek, uprawianie sportu, rozrywkę, przyczynia się do umacniania i zachowania zdrowia ludzkiego”²⁰. Właśnie racjonalnie wykorzystany czas wolny sprzyja podnoszeniu stanu zdrowia oraz przedłużaniu życia ludzkiego. Ma to szczególne znaczenie w dzisiejszych czasach. Ludzie są tak zajęci, że zapominają o swoim zdrowiu, a szczególnie o dbaniu o nie. Cały czas wymagają od siebie i od innych coraz więcej. Również dzieci w klasie chcą być najlepsze, dlatego uczęszczają na dodatkowe zajęcia. Negatywny wpływ na ludzki organizm mają również bodźce wynikające ze stosunków międzyludzkich.

¹⁸ M. Ćwiakowski, *Problemy społeczne czasu wolnego*, Warszawa 1987, s. 165-166.

¹⁹ Tamże, s. 163.

²⁰ M. Ćwiakowski, dz. cyt., s. 163-164.

Niejednokrotnie mamy do czynienia z „chorobami tzw. współczesnej cywilizacji”. Statystyki odnotowują wzrost zachorowalności na nerwice, narządów krążenia. Dlatego należy zastanowić się, a przede wszystkim zastosować codzienny wypoczynek. Pozwala na regenerację sił, niwelowanie zmęczenia i znużenia. Jego głównym zadaniem jest podnoszenie stanu zdrowia i zapobieganie chorobom. Z kolei sposób wypoczywania zależy od upodobań człowieka, jego potrzeb. Najlepszy jest wypoczynek na świeżym powietrzu. Należy, zatem już od najmłodszych lat racjonalnie gospodarować czasem, znaleźć moment na odpoczynek, krótki spacer z rodziną, jazdę na rowerze. Właśnie dzięki tak łatwym czynnościom możemy zadbać o własne zdrowie, które mamy tylko „jedno”. Jednak przede wszystkim należy umieć dokonać wyboru wartościowych zajęć, które będą miały pozytywny wpływ na rozwój jednostki i osobowości.

Dąbrowski wymienia cztery funkcje wolnego czasu: wypoczynek, rozrywkę, rozwój zainteresowań i uzdolnień oraz poszukiwanie własnego miejsca w społeczeństwie²¹. Pierwsze trzy funkcje, a więc wypoczynek, rozrywka i rozwój własny są związane z potrzebami jednostki. Człowiek wypoczywa, aby odzyskać siły fizyczne i psychiczne, szuka rozrywki, aby mieć przyjemność, satysfakcję, pragnie jakiejś odmiany. Ponadto uczęszcza na dodatkowe zajęcia, m.in.: kółka zainteresowań, artystyczne, aby podnieść swoje kwalifikacje i umiejętności oraz także uzyskać wiedzę. Z kolei efekty ostatniej z funkcji nie są od razu widoczne i nie są odczuwalne w sposób bezpośredni.

Z kolei inną klasyfikację funkcji czasu wolnego podaje Winiarski. Wyróżnia on następujące funkcje:

1. Kreatywna – polegająca na zaspakajaniu potrzeb jednostki, rozwijania zainteresowań, wykrywania uzdolnień i talentów, kształtowania postaw twórczych niezbędnych do kreowania własnego rozwoju.
2. Opiekuńcza – jest związana z tworzeniem warunków niezbędnych do zaspakajania potrzeb dzieci i młodzieży. Muszą one być zgodne z wymogami bezpieczeństwa, nie mogą powodować zagrożenia życia. Szczególnie istotne jest tutaj wyrównywanie braków rozwojowych, ukierunkowanie właściwej drogi szkolnej. Jest ona skutkiem zmian dokonujących się w społeczeństwie.
3. Rekreacyjna – organizowanie wypoczynku i rozrywki.

²¹ Z. Dąbrowski, *Czas wolny dzieci i młodzieży*, Warszawa 1966, s. 16.

4. Kształcąca – rozwijanie postaw naukowych, zainteresowania nauką, nowinkami technicznymi.
5. Integracyjna – zbliżenie do siebie wychowujących i mieszkających na jednym osiedlu, ulicy, stworzenie więzi między nimi.
6. Środowiskowa – jej głównym zadaniem jest podnoszenie poziomu kultury społeczeństwa, wzmacnianie motywacji do podejmowania działalności opiekuńczo-wychowawczej, kulturalno-oświatowej, inicjowanie współdziałania placówek i instytucji środowiskowych zorientowanych na zaspakajanie potrzeb społeczności lokalnej²².

Czas wolny i jego problematyka w ostatnich latach nabiera szczególnego znaczenia. Rodzice mają coraz mniej czasu dla swoich dzieci, ponieważ zajmują się swoją pracą, mają mnóstwo obowiązków. Może dlatego dla dzieci nie wystarcza już czasu.

Środowisko rodzinne wywiera znaczny wpływ na rozwój społecznej osobowości dziecka. Atmosfera w domu, styl życia w rodzinie decydują o tym, jak dziecko wykorzystuje zasób zdobytych doświadczeń, jak kształtują się jego ideały i uczucia.

Rodzina stanowi podstawowe środowisko wychowawcze, wywiera największy wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka. Dla dziecka rodzice stanowią najbardziej znaczące wzory do naśladowania. Dzięki rodzinie dziecko nawiązuje pierwsze kontakty z ludźmi, poznaje i uczy się wzorców osobowych.

Rodzice w czasie wolnym pełnią nad dziećmi opiekę. Wiąże się ona z następującymi wskazaniem:

- „1. Czas wolny dzieci nie może przebiegać żywiołowo, lecz powinien być ukierunkowany, w zależności od potrzeb wynikających z rozwoju psychicznego i potrzeb dziecka. Zajęcia czasu wolnego dzieci są wówczas właściwe.
2. Czas wolny dzieci powinien być wykorzystywany w różnych formach organizacyjnych.
3. Ważne jest, aby zapewnić dzieciom odpowiednią ilość czasu wolnego, zgodnie z przyjętymi normami, w zależności od wieku dziecka.
4. Proces podnoszenia poziomu opieki nad dziećmi w czasie wolnym zależy od kultury czasu wolnego samych rodziców”²³.

²² K. Denek, dz. cyt., s. 12.

²³ M. Walczak, *Wychowanie do wolnego czasu*, Zielona Góra 1994, s. 105.

Wyniki badań

Badania zostały przeprowadzone wśród studentów studiów niestacjonarnych na kierunku pedagogika posiadających swoje rodziny i dzieci. Badania zostały przeprowadzone za pomocą metody sondażu diagnostycznego. Technikę, jaką wykorzystano była ankieta, a narzędziem badawczym specjalnie przygotowany kwestionariusz ankiety. Pytania w kwestionariuszu były zamknięte i otwarte. Starano się uzyskać odpowiedź na pytanie: w jaki sposób rodzice organizują czas wolny swoim dzieciom? Do badań przystąpiło 60 osób, z tego 80% stanowiły kobiety, a 20% mężczyźni. Badani rodzice w 50% byli w przedziale wiekowym między 30-35 rokiem życia, a w 40% w przedziale wiekowym między 35-40lat. 10% badanych było poniżej 30 roku życia. Respondenci najczęściej posiadali dwoje dzieci (50%) lub jedno dziecko (40%).

Miejsce zamieszkania odgrywa ogromną rolę w życiu. Ono w dużej mierze wpływa na przyszłość dziecka. Wyniki badań wskazują, że większość badanych mieszka w większych i mniejszych miastach i miasteczkach (70%), pozostałe osoby mieszkają na wsi (30%). Respondenci mieszkający w miastach mają większe możliwości zapewnienia dzieciom obcowania z instytucjami kulturalnymi. Miejsce zamieszkania ma również decydujący wpływ na organizację czasu wolnego dziecka. Bliskość oraz dostępność do placówek kulturalno-rozrywkowych daje większe możliwości korzystania z różnych form spędzania czasu wolnego. Badani respondenci w 80% korzystają z ofert, które są proponowane przez różne organizacje i instytucje.

Jednakże korzystanie z różnych ofert spędzania czasu wolnego jest uzależnione od możliwości finansowych rodziny. Dochód rodziny ma istotny wpływ na sposób spędzania czasu wolnego. Badani rodzice w 90% uzależniają sposób spędzania czasu wolnego od ich możliwości finansowych. Respondenci ocenili swój dochód jako średni i kształtuje się na poziomie w granicach 500-600zł na osobę (50%). Za główną przyczynę ograniczającą im organizowanie czasu wolnego wskazali również dostępność do odpowiednich instytucji (51%) oraz niski dochód w rodzinie (49%). Badani rodzice tylko w 30% wysyłają swoje dzieci na dodatkowe zajęcia ponosząc dodatkowe koszty. Są to rodzice, którzy posiadają tylko jedno dziecko, pozostali tłumaczą się brakiem możliwości finansowych.

Każdy z członków rodziny posiada swoje ulubione zainteresowania – hobby, któremu poświęca swój wolny czas. Dzieci przebywając razem

z nimi mogą naśladować zainteresowania rodziców bądź rodzice mogą zaszczerpić w nich te same formy spędzania czasu wolnego. Badani rodzice preferują w wolnych chwilach czytanie książek lub oglądanie telewizji. Tylko nieliczni uprawiają sport i gry zespołowe. Ich dzieci najczęściej spędzają czas na świeżym powietrzu (30%), przy komputerze (27%), telewizji (23%), filmach (20%). Badani respondenci w 70% stwierdzili, że ich dzieci preferują podobne zainteresowania co oni sami. Za najczęściej naśladowany sposób spędzania czasu wolnego uznali w kolejności:

- czytanie książki (36%);
- oglądanie telewizji (22%);
- zajęcia przy komputerze (20%);
- słuchanie muzyki (7%);
- rysowanie (6%);
- uprawianie sportu (5%);
- majsterkowanie (4%).

Czytanie książek (36%) należało do preferowanych form spędzania czasu wolnego. Pierwsze kontakty z książką dziecko nawiązuje w środowisku rodzinnym, z której czerpie wzory postępowania. To rodzina wprowadza dziecko w świat wartości kulturalnych i zaszczerpia zamiłowanie do czytelnictwa. Wysoki poziom kultury spędzania czasu wolnego gwarantuje harmonijny rozwój jednostki. W czasie wolnym od obowiązków szkolnych dziecko powinno się zająć tym, co najbardziej lubi i to, co najbardziej jemu odpowiada. Dlatego też rodzina powinna stworzyć warunki, które będą sprzyjały jej harmonijnemu rozwojowi. W badanych rodzinach rodzice starają się zapewnić dziecku odpowiednie formy spędzania czasu wolnego, aby zapewnić im kulturalny, prawidłowy rozwój. Takiej odpowiedzi udzieliło 76% badanych respondentów.

Ważne jest również to czy rodzice spędzają wspólnie wolny czas z dziećmi. Ilość spędzonego wolnego czasu z dzieckiem, sposoby jego spędzania decydują o wzajemnych relacjach w rodzinie. Im lepsze są te kontakty, tym większy wpływ mają rodzice na wybór i formy spędzania czasu wolnego przez ich dzieci. Rodzice znają zainteresowania swoich dzieci, mogą odpowiednio pokierować ich rozwojem, stworzyć im warunki i podpowiedzieć co do wyboru spędzania czasu wolnego. A jak to wygląda u badanych rodziców? Badani wskazali w 60% na dobre kontakty matki z dzieckiem, 30% wskazało na dobry kontakt z ojcem. Na wzajemne relacje w rodzinie wpływa również ilość spędzonego wolnego czasu ze sobą.

W opinii badanych najczęściej wspólnie spędzonego wolnego czasu kształtuje się w przedziale 2-3 godzin dziennie. Takiej odpowiedzi udzieliło 36% badanych. Od 4-6 godzin dziennie wspólnie spędza czas 30% badanych. Jeszcze więcej niż 6 godzin – 20% badanych, a poniżej 2 godzin dziennie – 14% ogółu badanych.

Dominującą formą wspólnie spędzonego czasu wolnego z dziećmi jest oglądanie programów telewizyjnych. Takiej odpowiedzi udzieliło 60% badanych. Nie ma domu rodzinnego, w którym nie byłoby urządzenia technicznego jakim jest telewizor. Rodzice traktują telewizor jako jedyne źródło wiedzy i często też rozrywki. Wspólnie oglądane programy z dziećmi to: przyrodnicze, muzyczne, edukacyjne, bajki i filmy. Rodzina ma decydujący wpływ na zakres doświadczeń dziecka związany z oglądaniem telewizji. Od rodziców głównie zależy ile czasu spędza dziecko przed telewizorem, jakie programy ogląda i o jakiej porze. Wybór programu telewizyjnego przez dziecko czy dla dziecka powinien być uzależniony od jego wieku, doświadczeń dziecka, wiedzy, dojrzałości poznawczej oraz zainteresowań²⁴.

Wśród innych wspólnych form spędzania czasu wolnego wymienili czytanie czasopism (15%), odwiedziny krewnych i znajomych (10%), spacer (8%), praca na działce rekreacyjnej (7%).

Tylko dobra znajomość dzieci, ich potrzeb, możliwości pozwala zaspokoić ich potrzeby i wspomóc ich dalszy rozwój zainteresowań. Badani rodzice podejmują szereg różnorodnych czynności, aby zadbać o rozwój ich własnych dzieci. Ilość czasu wolnego oraz jego wykorzystanie w znacznej mierze zależą od ogólnej organizacji życia rodzinnego. Istotne jest więc umiejętne zorganizowanie i wypełnianie ich czasu wolnego. Racjonalne wykorzystanie i zorganizowanie czasu wolnego kształtuje jego upodobania i nawyki. Badania potwierdzają w 90%, że badani rodzice potrafią umiejętnie zorganizować czas wolny. Do elitarnych zajęć w czasie wolnym należy gra na instrumencie, balet i nauka języków obcych (29%).

Badania potwierdziły, że wykształcenie i zainteresowania rodziców mają wpływ na formy spędzania czasu wolnego. Rodzice ci proponowali ciekawsze zajęcia i zachęcali do ich realizacji (55%).

Również ilość dzieci w rodzinie decydowała o sposobach spędzania wolnego czasu. Osoby, które posiadały jedno lub dwoje dzieci wykazują większe zainteresowania tym, co ich dzieci robią w czasie wolnym (68%).

²⁴ D. Poblócka, *Miejsce telewizji w życiu dzieci*, „Informator oświatowy” 2005, nr 5.

Ciekawym również wydaje się pytanie: Czy wiek rodziców wpływa na sposób spędzania czasu wolnego? Badania tego nie potwierdziły. Ankietowani w 70% stwierdzili, że wiek nie wpływa na sposoby organizacji czasu wolnego dzieci. Natomiast w 80% zaznaczyli odpowiedź, że ilość posiadanych dzieci w rodzinie może wpłynąć na to, w jaki sposób spędzają czas wolny.

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że dzieci chętnie spędzają czas wolny z rodzicami (80%). Jednakże daje się to wyraźnie zauważyć u młodszych dzieci w wieku 5-7 lat, a im starsze dzieci, tym chętniej spędzają czas w gronie swoich rówieśników. Takiej odpowiedzi udzieliło 38% badanych.

Czy rodzice mają wiedzę z kim ich dziecko spędza wolny czas? Badania wskazują, że 90% badanych wie z kim ich dziecko spędza wolny czas, z kim się przyjaźni. Również wiedzą w jaki sposób najczęściej ich dzieci wspólnie spędzają czas z rówieśnikami. Na pierwszym miejscu zaznaczyli gry komputerowe (60%), wspólna zabawa (20%), przebywanie na podwórku (20%).

Zakończenie

Wyżej przytoczone dane świadczą o roli jaką pełnią rodzice w kierowaniu rozwojem zainteresowań ich dzieci.

Na podstawie przeprowadzonych badań nasuwają się pewne wnioski:

1. Na organizację i sposób spędzania czasu wolnego szczególny wpływ ma rodzina.
2. Miejsce zamieszkania ma znaczenie w organizacji czasu wolnego, dostęp do instytucji, odległość od domu daje większe możliwości korzystania z ofert (80%).
3. Warunki materialne, dochód rodziny wpływa na formę spędzania czasu wolnego.
4. Poziom wykształcenia rodziców ma znaczenie w wyborze formy spędzania czasu wolnego.
5. Telewizja stała się dominującą formą spędzania czasu wolnego.
6. Rodzice znają możliwości i zainteresowania swoich dzieci.
7. Rodzice wspólnie spędzają wolny czas z dziećmi.

Rola rodziny w organizacji czasu wolnego i rozwijania zainteresowań sprzyja wszechstronnemu rozwojowi osobowości dziecka i wprowadza je w świat wartości kulturalnych. Ogólny bowiem poziom kultury w rodzi-

nach jest jednym z najważniejszych czynników decydujących o wartościach kształtowania czasu wolnego dzieci – napisał M. Grochociński²⁵.

Czas wolny wpływa na przebieg naszego życia, dlatego już od najmłodszych lat należy zaprezentować dzieciom formy, które pozwolą im się rozwijać i kształtować osobowość. Tylko dobra organizacja czasu wolnego i zainteresowanie rodziną nad formą jego spędzania zapobiega demoralizacji dzieci i młodzieży²⁶.

Zachowania człowieka w czasie wolnym związane z największą swobodą wyboru świadczą najlepiej o jego rzeczywistych dążeniach, postawach, systemie wartości. Poprzez stwarzanie i kształtowanie motywów do najbardziej pożądanego społecznie spędzania wolnego czasu można wpływać pośrednio na kształtowanie się postaw i systemu wartości dzieci i młodzieży.

Bibliografia

- Ciosek J., *Czas wolny ucznia w środowisku miejskim*, Katowice 1984.
Czajka S., *Z problemów czasu wolnego*, Warszawa 1974.
Czapów Cz., *Rodzina, wychowanie*, Warszawa 1968.
Ćwiakowski M., *Problemy społeczne czasu wolnego*, Warszawa 1987.
Dąbrowski Z., *Czas wolny dzieci i młodzieży*, Warszawa 1966.
Denek K., *Pedagogiczne aspekty czasu wolnego*, „Lider” 2006, nr 12.
Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa 1972.
Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny*, Toruń 2000.
Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998.
Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981.
Pobłocka D., *Miejsce telewizji w życiu dzieci*, „Informator oświatowy” 2005, nr 5.
Rusiecka A., *Rola rodziny w kształtowaniu wartości kulturalnych dziecka*, Słupsk 2003.
Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1972.
Turoś L., *Wychowawcze i kulturotwórcze funkcje rodziny*, Warszawa 2004.
Walczak M., *Wychowanie do wolnego czasu*, Zielona Góra 1994.
Wilk J., *Kulturowy kontekst wychowania w rodzinie*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie a kultura*, Lublin 2000.
Wroczyński R., *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1979.

²⁵ A. Rusiecka, dz. cyt., s. 155.

²⁶ J. Wilk, *Kulturowy kontekst wychowania w rodzinie*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie a kultura*, Lublin 2000, s. 175.

Rozdział II

Różnorodność modeli rodziny współczesnej

**The variety of models
centemporary family**

